

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Way L. Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave. The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine / L. Way // World Politics. – 2005. – Vol. 57. – № I. – P. 231-261.
2. Way L. Вказ. робота. – P. 231-237.
3. Lipset S. M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignment / S. M. Lipset, S. Rokkan. – Cross-National Perspectives. New York, 1967. – 198 p.
4. Sartori G. The Sociology of Parties : A Critical Review / G. Sartori // The West European Party System. – Oxford, 1990. – P. 65-95.
5. Марков С. «Оранжевая революция»: пример революции глобального сообщества / С. Марков // «Оранжевая революция»: лозунги и реальность : Сборник. – Сост. М. Б. Погребинский. – М., 2005. – С. 72-82.
6. Медушевский А. Сравнительное конституционное право и политические институты / А. Медушевский. – М. : ГУВШЭ, 2002. – 334 с.
7. Зазнаев О. И. Вторая молодость «долгожителя»: концепт «политический институт» в современной науке / О. И. Зазнаев // Проблемы политической науки. – Казань : Центр инновационных технологий. – 2005. – С. 12-21
8. Гельман В. Я. Динамика постсоветских режимов в сравнительной перспективе / В. Я. Гельман // Политические исследования. – 2007. – № 2. – С. 81-108.
9. Макаренко Б. «Цветные революции» в контексте демократического транзита / Б. Макаренко // Мир перемен. – 2005. – № 3. – С. 25-37.

Маслов Юрій Костянтинович – доктор політичних наук, професор кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

УДК : 342.3 – 048.44

СХЕМАТИЗМ ВЛАДИ ЯК КОНФІГУРАЦІЯ ЇЇ КОНСТРУЮВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.

Розглядаються основні визначення категорії «влада» та сучасні трактовки політичної влади. Будучи соціальною за своєю суттю, влада разом із суспільством проходить складний шлях зміни власних форм, які пов'язують її функціональне значення з необхідним порядком та згодою між людьми, оптимальним управлінням та доцільним регулюванням людських відносин.

Ключові слова : *влада, політична влада, конфігурація влади, форми влади, схематизм влади, конструювання влади, оптимальне управління, регулювання людських відносин.*

SKHEMATIZM OF POWER AS CONFIGURATION OF ITS CONSTRUCTING IS IN THE MODERN TERMS OF CREATION OF THE STATE.

Basic determinations of category are examined «power» and modern interpretations of political power. Being social on the essence, power together with society passes a difficult way changes of own forms, which link it functional value with a necessary order and consent between people, optimum management and expedient adjusting of human relations.

Keywords : *power, political power, configuration of power, form of power, skhematizm of power, constructing of power, optimum management, adjusting of human relations.*

СХЕМАТИЗМ ВЛАСТИ КАК КОНФИГУРАЦИЯ ЕЕ КОНСТРУИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ГОСУДАРСТВА

Рассматриваются основные определения категории «власть» и современные трактовки политической власти. Будучи социальной по своей сути, власть вместе с

обществом проходитъ сложный путь изменения собственных форм, которые связывают ее функциональное значение с необходимым порядком и согласием между людьми, оптимальным управлением и целесообразной регуляцией человеческих отношений.

Ключевые слова: *власть, политическая власть, конфигурация власти, формы власти, схематизм власти, конструирование власти, оптимальное управление, регуляция человеческих отношений.*

Аналіз політики як особливої сторони людської життєдіяльності, яка функціонує на основі цілеспрямованої колективної організації, пов'язаний із феноменом політичної влади. На думку Т. Парсонса, влада постає як «здатність забезпечувати виконання поєднаних зобов'язань елементами колективної організації, коли зобов'язання легітимовані їх відповідністю колективним цілям і де на випадок непокори передбачається презумпція примусу, незалежно від того, хто є агентом такого примусу» [1, 7].

За своєю природою влада – явище суспільне, оскільки виникає в суспільстві. Суспільство без влади – це хаос, дезорганізація, саморуйнування соціальних зв'язків. Ще у XVIII ст. французький вчений Г. де Маблі наступним чином визначив соціальне призначення влади: «Мету, яку ставлять перед собою люди, поєднані законами, зводиться до утворення громадської влади для запобігання та стримування насилля та несправедливості окремих осіб» [Цит. за : 2, 103].

Влада є центральним елементом будь-якого організованого суспільства. Вона універсальна в часі, але різниться залежностями між тими, хто наказує, і тими, хто виконує, вона порівняльна у просторі, оскільки є властивістю, зміни якої проявляються неоднаково. Її універсальність впливає уже з самого походження, бо тільки з'явилися упорядковані людські групи, як одразу виникла й влада.

Влада відіграє «... подвійну, амбівалентну роль, оскільки виступає то як необхідний механізм управління суспільством, то як зла і дегуманізована сила, що призведе до ексцесів в суспільстві. Саме ця протирічна подвійність влади є проблемою практично для всіх впливових концепцій влади та визначає напрямок дослідження її природи в історії соціально-політичної думки» [3, 79]. Більшість трактовок політичної влади, а також самих визначень категорії «влада» пов'язують її функціональне значення з необхідним порядком та згодою між людьми, оптимальним управлінням та доцільним регулюванням людських відносин.

Будучи соціальною за своєю суттю, влада разом із суспільством проходить складний шлях зміни власних форм. В первинних суспільствах влада була анонімною, розпорошеною серед членів роду та племені. Вона проявлялася у сукупності вірувань та звичаїв, які чітко регламентували індивідуальну поведінку. Однак влада не мала політичного характеру. Ускладнення соціальних потреб та поява нових видів діяльності для їх задоволення значно посилили інтенсивність взаємодії індивідів. Дана обставина обумовила необхідність концентрації раніше розпорошеної влади в руках вождів, груп з тим, щоб бути здатною ефективно реагувати на проблеми та виклики, що виникають. Так анонімна форма влади поступилася місцем владі індивідуалізованій (персоніфікованій). Однак процес зростання соціальної нерівності щоразу засвідчував неефективність індивідуалізованої влади як засобу розв'язання соціальних конфліктів, особливо масштабних за розміром. Це стимулювало процес інституціоналізації влади, під час якого вона все більше спиралася на спеціальні інститути, які здійснюють чітко визначені функції, наприклад, підтримку громадського спокою, забезпечення миру, загального управління тощо. так влада поступово становилася політичною, тобто такою, яка виражалася в діяльності держави, партій, громадських рухів, інших організацій тощо.

Сучасні концепції влади можна класифікувати за різними критеріями. Перш за все, концептуальні підходи до інтерпретації політичної влади з певною долею умовності та відносності можна розділити при самому загальному логіко-гносіологічному аналізі на дві великі групи: атрибутивно-субстанціональні, що трактують владу як атрибут, субстанціональну якість суб'єкта, а то і просто як самодостатній «предмет» або «річ»; та

реляційні, що описують владу як соціальне відношення або взаємодію на елементарному та на складному комунікативному рівнях. Атрибутивно-субстанціональні підходи до осмислення влади, в свою чергу, можна поділити на потенціально-вольові, інструментально-силові та структурно-функціональні концепції влади [Див. : 4].

Потенційно-вольові концепції виходять з визначення влади як здатності та спроможності нав'язування волі будь-яким політичним суб'єтом. Такий підхід був особливо впливовим в німецькій політичній думці. Г. Гегель і К. Маркс, Й. Фіхте і А. Шопенгауер, Ф. Ніцше та М. Вебер використовували поняття «вольові якості» або «вольові здібності» в самих різних, навіть когнитивно полярних визначеннях влади (таких, як наприклад, «воля економічно панівного класу» К. Маркса чи «енергія та воля свержлюдини» Ф. Ніцше). За класичним визначенням М. Вебера, владою є «...будь-яка спроможність проводити всередині даних суспільних відносин власну волю, навіть супроти непокори, вне залежності від того, на чьому така можливість ґрунтується» [5, 21]. Таке визначення влади при бажанні можна інтерпретувати і як «вольове відношення», але акценти у М. Вебера, так само як і у К. Маркса або Г. Гегеля, все ж зміщуються на трактування влади як певного потенціалу політичного суб'єкта, що володіє особливими субстанціональними якостями носія влади.

В багатьох вольових визначеннях та підходах до влади ставиться питання про засоби її реалізації та способи «розпредмечування». Це дозволяє виділити специфічну інструментально-силову концепцію влади, пов'язану, перш за все, з англо-американською традицією в політичній думці. Вже в «Левіафані» Т. Гоббса влада, якою володіє суверен, описується не стільки як певний абстрактний потенціал, скільки як реальний засіб примусу, форма силового впливу. Визначення влади, за Т. Гоббсом, в якому відчувається вплив механіки, є інструментальним на результати діяльності.

Трактування феномену влади як реальної сили, тобто засобу реалізації волі, дотримуються й прибічники «силової моделі» влади англо-американської школи «політичного реалізму», які і у внутрішній (Д. Кетлін), і в міжнародній (Г. Моргентау) політиці визначають владу як силовий вплив політичного суб'єкта, що контролює певні ресурси та при необхідності використовує навіть пряме насилля.

Далі в сучасній політичній теорії були розроблені системна та структурно-функціональна концепції влади, пов'язані, перш за все, з роботами Г. Алмонда, Д. Істона, М. Кроз'є, Т. Парсонса та ін. За Т. Парсонсом, влада, як відомо, уявляє собою особливу інтегративну якість соціальної системи, яке має на меті підтримку її цілісності, координацію загальних колективних цілей з інтересами окремих елементів, а також забезпечує функціональну взаємозалежність підсистем суспільства на основі консенсусу громадян та легітимізації лідерства.

З атрибутивно-субстанціональними концепціями влади тісно сусідують реляційні, що трактують владу за допомогою категорії «суспільні відносини». Необхідно зазначити, що ці підходи достатньо тісно переплітаються між собою. Поведінковий підхід редуцирує все розмаїття власного спілкування до елементарних мікрорідносин між поведінками двох індивідів-акторів та відповідним впливам одного на іншого.

До цих концепцій примикають так звані інтераціоналістські теорії, відповідно до яких владні відносини виконують роль особливого способу обміну ресурсами між людьми (П. Блау), або асиметричної взаємодії зі зміною ролей акторів при розподілі зон впливу (Д. Ронг), а також основного «стабілізатора» в сукупній системі суспільних відносин, що забезпечується шляхом регулювання постійно виникаючих конфліктів з приводу розподілу та перерозподілу матеріальних, ідеологічних та інших ресурсів (Р. Дарендорф, Л. Козер).

Нарешті, до найбільш складних та комбінованих підходів можна віднести комунікативні (Х. Арент, Ю. Хабермас), а також постструктуралістські, або неоструктуралістські (М. Фуко, П. Бурдьє) моделі влади, що розглядають її як багаторазово опосередкований та ієрархізований механізм спілкування між людьми, що відбувається в соціальному полі та пространстві комунікацій. Х. Арент, зокрема, вважає, що влада – це не власність або якість окремого політичного суб'єкта, а багатобічне інституціональне

спілкування. Виникнення влади як соціального явища обумовлено необхідністю узгодження суспільних дій людей при перевазі спільного інтересу над приватним. Не артикулюючи такий, декілька ідеальний принцип консенсусу, Ю. Хабермас відстоює точку зору, що влада є тим макромеханізмом опосередковування виникаючих суперечностей між публічною та приватною сферами життя.

Щодо новітніх постструктуралістських або неоструктуралістських концепцій «археології і генеалогії влади» та «поля влади» П. Бурдьє, то їх поєднує не субстанціонально-атрибутивне, а, скоріше, реляційне бачення влади як відносин та спілкування. М. Фуко відмічає, що влада являє собою не просто відносини суб'єктів, а свого роду модальність спілкування, тобто «відносини відносин», неперсоніфіковані та неопредмечені, оскільки його суб'єкти знаходяться кожний момент в енергетичних лініях напруги, які постійно змінюються, та співвідношеннях взаємних сил.

Отже, при визначенні поняття «влада» виявляється, що вона відноситься до класу речей, які не можуть бути визначені одним поняттям, на що неодноразово вказували багато вчених. Дж. Сарторі, наприклад, стверджував, що влада є «семантичною головоломкою, коли один і той же термін визначає декілька різних сутностей, і коли одна й та ж сама сутність передається різними термінами» [6, 23]. В роботах С. Лукса влада відноситься до класу «понять, що спростовуються за сутністю», тобто понять, зміст яких дискусійний, а змістовне та суттєве наповнення – постійно змінюються [Див. : 7, 23-24]. Для М. Олсона теорія влади є «святим Граалем політології, тобто святині, яку так і не знайшли» [8, 21].

Як вихід з такого замкнутого кола бачиться не з'ясування питання про поняття та сутність влади, а, вслід за М. Фуко та іншими дослідниками, потреба в діалозі про дискурс влади. Це передбачає, що розуміння того, що є влада, формується в результаті як певного способу її реалізації в суспільстві, її осмислення, так і способу розповіді про владу та обговорення проблем влади. Це може бути пов'язано з тим, що влада є одним з елементів, які конструюють суспільство, в якому людина формується, живе та розмірковує про владу. Не дивлячись на те, що загальний схематизм здійснення влади притаманний суспільству з перших своїх днів існування, певні його реалізації та предметизації в різні історичні часи були різними. Іншими словами, в різні часи та в різних суспільствах влада може виглядати по-різному.

Тому, для того, щоб зафіксувати сучасне розуміння влади, необхідно зробити декілька кроків. По-перше, необхідно виділити сам схематизм, в якому влада реалізується та здійснюється. По-друге, виділити основні стереотипи, присутні в суспільстві з приводу влади, «нормальні способи» здійснення влади та розмови про неї. По-третє, зафіксувати сучасні проблеми, що витікають з тих стереотипів та «нормальних способів». І тільки після цього провести проблематизацію стереотипів та створити нове розуміння влади, до якого необхідно прагнути для того, щоб ці проблеми були зняті та набули сенсу нові можливості, пов'язані з новим розумінням та з відповідним типом порядку.

В іншому випадку, якщо йти шляхом визначення, що є влада, то отримаємо десятки та сотні визначень, кожне з яких буде охоплювати різні прояви влади чи відносин влади. Так, російський дослідник Р. Шайхутдінов вважає, що «було б невірним намагатися визначити владу як певний тип відносин в суспільстві, як характеристику особи певних людей, як сукупність інститутів тощо. При цьому, кожне з таких намагань буде на вигляд правильним, але всі разом вони породжують парадокси та дискусії» [9, 473].

Альтернативний підхід бачиться як спроба структурувати дискурс про владу, виділивши поняття, які є змістовними та пов'язаними з поняттям «влада». Але цього недостатньо для всебічного уявлення про те, що є влада на сучасному етапі розвитку людства. Доцільно виділити схематизм, в якому влада здійснюється.

Перш за все, влада в суспільстві стверджує загальний порядок, в якому здійснюється та продовжується життя людини. Людина, на думку Р. Шайхутдінова, майже вільна від різного роду механізмів гальмування, які є у тварин: людина може знищувати собі подібних в великій кількості, навіть якщо це не пов'язано з її виживанням. Тому для подовження

(постійного відтворення) суспільного життя необхідний певний схематизм (тобто спосіб організації власного життя та взаємодії з іншими людьми, плюс спосіб усвідомлення такої організації), який дозволяє людині діяти однаково, зберігаючи та відтворюючи вироблений ними спосіб подовження суспільного життя [Див. : 10, 473-474].

Одним з таких схематизмів і є схематизм влади, що передбачає введення певного спільного та єдиного для всіх простору. Цей простір має наступні особливості: по-перше, люди в ньому можуть орієнтуватися незалежно від конкретної ситуації або приналежності до тієї чи іншої групи; по-друге, в ньому повинні фіксуватися речі, що мають відбуватися постійно, відтворюватися самі по собі та за рахунок яких має відтворитися загальний порядок життя; по-третє, за рахунок такого схематизму люди повинні отримати можливість орієнтуватися та виробляти способи своїх дій поза безпосередньої взаємодії з іншими людьми (тобто, не тому, що хтось так сказав чи навчив). Іншими словами, влада задає загальнолюдський порядок життя.

В цьому влада протиставлена іншим схематизмам, які обумовлюють перевагу людини над іншими формами життя. Зокрема, схематизм влади протистоїть схематизму кооперації, за якого люди взаємодіють між собою, орієнтуючись на прямий контакт та конкретні людські утворення (групи, спілки тощо). Влада також протистоїть схематизму культури, що фіксує систему образів, які не схильні до змін. При цьому, всі три схематизми доповнюють один одного в реальному житті.

Для того, щоб схематизм влади здійснювався, необхідно зафіксувати в свідомості людей, в суспільстві, в культурі деякі позамежні ідеї та речі, які недоступні нікому з нині існуючих людей та які б були визнані всіма як речі всезагальні та недосяжні. Іншими словами такі істини називають трансценденціями влади. Це поняття є надзвичайно важливим та вагомим для будь-яких практик, які мають справу з реалізацією задумів та їх здійсненням, перш за все, для влади. В цьому сенсі поняття трансценденції сьогодні прямо співвідноситься з поняттям влади. Пояснюється це так: влада надає це в обмін на те, що люди живуть в сформованому нею порядку, де надається безпека, транспортні сполуки, можливість жити в історії, державі тощо.

В цьому аспекті держава – це тільки одна з інстанцій влади, яка володіє доволі визначеним винятковим ресурсом (загальний порядок та однаковість процедур на всій території), та така, що не підмінює собою інші інстанції. Ставлення до держави як до єдиної можливої влади, яке накладається на намагання держави створити моноцентричну конструкцію, створює ту ситуацію послаблення життя, пригнічення політики, вихолощення демократії, які спостерігаються на терені пострадянського простору.

Державна влада однаковою мірою означає як певну організацію, так і практичну діяльність по здійсненню цілей і завдань цієї організації.

Отже, на основі аналізу сучасних тлумачень місця та ролі, змісту та форми влади можна зробити наступні висновки:

По-перше, в межах сучасної політичної науки спостерігається суттєвий зсув у вивченні та тлумаченні категорії «влада». Відбувається перехід на наступний, якісно новий рівень – на самий спосіб відтворення схематизму влади. Це означає, що ті чи інші варіанти влади становляться технічно конструйованими. Непорушні речі перетворюються на відносні. Розвиваються технології влади, і ми все більше починаємо відноситися до влади з технічної точки зору, оскільки можемо дискутувати з приводу того, який тип влади необхідно встановити та яким чином.

По-друге, для усвідомлення всього схематизму сучасної влади необхідно відтворити всю його цілісність. Схематизм влади в такому розумінні реалізується як певна, визначена конфігурація, яка забезпечує певний спосіб взаємодії трансценденцій влади, інстанцій влади, еліт, місць присутності та народу. Якщо будь-яка з складових буде пропущена, то це може призвести до негативних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парсонс Т. О структуре социального действия / Толкотт Парсонс. – М. : Академический проект, 2000. – 880 с.
2. Мухаев Р. Т. Теория политики / Р. Т. Мухаев. – М. : ЮНИТИ_ДАНА, 2005. – 623 с. – (Серия «Cogito ergo sum»).
3. Дегтярев А. А. Политическая власть как регулятивный механизм социального общения / А. А. Дегтярев // Политические исследования. – 1996. – № 3. – С. 78–93.
4. Дегтярев А. А. Вказ. стаття.
5. Вебер М. Избранные произведения / Макс Вебер. – М. : Прогресс, 1990. – 720 с.
6. Сартори Дж. Искажение концептов в сравнительной политологии / Джованни Сартори // Политические исследования. – 2003. – № 3. – С. 23-43.
7. Lukes S. Power: A Radical View / S. Lukes. – Basingstoke : Macmillan, 1974. – 341 p.
8. Олсон М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних та капіталістичних диктатур / М. Ослон; [пер. з англ. А. Іщенко]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 174 с.
9. Шайхутдинов Р. Современный политик: охота на власть / Руслан Шайхутдинов. – М. : Європа, 2006. – 616 с.
10. Шайхутдинов Р. Указ. робота.

GannaMuzychenko - Doctor of Political Sciences, professor of the Department of Political Sciences and Law, South Ukrainian National University named after K. D. Ushynsky

UDK 326.1-055.2+328.1/3

GENDER EQUALITY IN THE EUROPEAN PARLIAMENTS

It has surveyed the evolution of gender equality in the parliaments of European countries in the context of the legal framework and practices of international and European law on the regulation of gender representation in the highest legislative body in the last 20 years. The basic tendencies and prospects of further affirmation of gender equality in Europe and Ukraine in particular are pointed.

Key words: *gender, gender equality, parliament, parliamentary representation, gender quotas, international parliamentary cooperation*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПАРЛАМЕНТАХ

Досліджена еволюція гендерної рівності в парламентах країн Європи в контексті розвитку законодавчого поля та практики реалізації світових та європейських правових норм що до регулювання гендерного представництва в вищих законодавчих органах влади за останні 20 років. Виявлені основні тенденції та перспективи подальшого ствердження гендерної рівності в країнах Європи та України зокрема.

Ключові слова: *гендер, гендерна рівність, парламент, парламентське представництво, гендерні квоти, міжнародна парламентська співпраця*

ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИХ ПАРЛАМЕНТАХ

Исследована эволюция гендерного равенства в парламентах стран Европы в контексте развития законодательного поля и практики реализации международных и европейских правовых норм по урегулированию гендерного представительства в высших законодательных органах власти за последние 20 лет. Определены основные тенденции и перспективы дальнейшего утверждения гендерного равенства в странах Европы и Украины в том числе.

Ключевые слова: *гендер, гендерное равенство, парламент, парламентское*